

WORKING PAPERS

36

Iveta Pauhofová – Michal Páleník

**NÁRODOHOSPODÁRSKE SÚVISLOSTI
PRÍJMOVEJ STRATIFIKÁCIE OBYVATEĽSTVA
VO VIDIECKYCH REGIÓNOCH SLOVENSKA
V ČASE KRÍZY**

ISSN 1337-5598 (elektronická verzia)

Edícia WORKING PAPERS prináša priebežné, čiastkové výsledky výskumných prác pracovníkov alebo tímov EÚ SAV riešených v rámci výskumných projektov, ktoré môžu byť obsahom aj ďalších publikácií.

AUTORI:

doc. Ing. Iveta Pauhofová, CSc.

Mgr. Ing. Michal Páleník, PhD.

RECENZENTI:

Ing. Ján Košta, CSc.

prof. Ing. Peter Staněk, CSc.

Táto práca je súčasťou riešenia projektu VEGA 2/0208/09 Determinanty polarizácie bohatstva v globalizovanom svete (súčasnosť a budúcnosť).

ABSTRAKT

Národohospodárske súvislosti príjmovej stratifikácie obyvateľstva vo vidieckych regiónoch Slovenska v čase krízy

Cieľom práce je na základe vývoja príjmovej stratifikácie obyvateľov Slovenska poukázať na súvislosti formovania regionálneho dopytu na vidieku. Ambíciou je posunúť riešenie problémov vidieckeho priestoru v období krízy z odvetvového pohľadu na národohospodársku úroveň. Zároveň sa prezentujú niektoré nové pohľady na formovanie hospodárskej štruktúry vidieckych regiónov Slovenska z dlhodobého aspektu.

KLÚČOVÉ SLOVÁ:

Príjmová stratifikácia obyvateľstva, vidiecke regióny, regionálny dopyt, Slovensko, hospodárska štruktúra regiónov, feminizácia chudoby

ABSTRACT

Macroeconomic implications of population income stratification in Slovak rural regions during crisis

The goal of this work is to show creation of regional demand in rural regions by using development of income stratification within population. The ambition is to transform solving of economic situation of rural regions struck by crisis from sectoral to macroeconomic level. This paper also describes several new long term views of economic structure formation in Slovak rural regions.

KEYWORDS:

Income stratification of population, rural regions, regional demand, Slovakia, economic structure of regions, feminization of poverty

JEL CLASSIFICATION: D31, E21, F22, H24, I32, I38, J08, J62, O13, O18, P2, R11

Za obsah a jazykovú úroveň zodpovedajú autori.

Technické spracovanie: Mária Lacková

Ekonomický ústav SAV, Šancová 56, 811 05 Bratislava, www.ekonom.sav.sk

KONTAKT: ipauhofova@yahoo.com

© Ekonomický ústav SAV, Bratislava 2012

O B S A H

ÚVOD	4
1. METODOLÓGIA	5
2. ANALÝZA PRÍJMOVEJ STRATIFIKÁCIE OBYVATEELSTVA VO VIDIECKYCH REGIÓNOCH	6
3. MOŽNOSTI VYUŽITIA POTENCIÁLU VIDIEKA VO VÄZBE NA FORMOVANIE HOSPODÁRSKEJ ŠTRUKTÚRY A TRHU PRÁCE	16
4. NIEKTORÉ VÝCHODISKÁ PRE KONCEPČNÉ RIEŠENIE PROBLÉMOV VO VIDIECKOM PRIESTORE	20
LITERATÚRA	21

Úvod

Primárnym cieľom práce je zistenie diferencií v príjmovej stratifikácii obyvateľov vo vidieckych a v mestských regiónoch Slovenska vo väzbe na potenciál formovania regionálneho dopytu a predpoklady rastu životnej úrovne obyvateľstva na vidieku. Identifikácia rozdielov a ich veľkosti v čase krízy má ambíciu vytvoriť bázu pre potrebný posun riešenia problémov vidieckeho priestoru v období krízy z odvetvového pohľadu na národohospodársku úroveň. Čiastkovým, avšak nie menej významným cieľom je načrtnúť niektoré nové pohľady na možné formovanie hospodárskej štruktúry vidieckych regiónov Slovenska z dlhodobého aspektu.

Potenciál vidieka sa v čase transformácie výrazne zmenil, mnohé negatíva, ktoré prišli s znížením dôchodkov podnikov a domácností na vidieku, sa pod vplyvom finančnej, dlhovej a súčasnej krízy spotreby prehľbujú. Vo väčšine vidieckych regiónov reálny prepád dôchodkov pokračuje a v porovnaní s dôchodkami (príjmami) obyvateľstva v mestách možno očakávať, že kríza a jej ďalšie podoby bez realizácie adekvátnych zásahov zúži priestor pre prirodzenú tvorbu nových pracovných miest na vidieku, a tým i priestor pre stabilizovanie príjmovej situácie vidieckeho obyvateľstva. Kumulujúce sa problémy s dopadom na životnú úroveň obyvateľstva na vidieku bude možné riešiť len premysleným a zjednoteným koncepčným prístupom relevantných aktérov na úrovni štátnej správy, samosprávy a záujmových združení.

Jednotlivé analytické výstupy, ktoré sú súčasťou tejto práce, majú byť bázou pre rozhodnutia, či vidiecky priestor so svojimi problémami v oblasti generovania príjmov obyvateľstva sa stane jednou z hlavných priorít hospodárskej politiky Slovenska, a teda bude významným národohospodárskym problémom, ktorý bude ústredne riešený, alebo zotrvá problematika vidieka ako redukovaný problém na úrovni riešenia len rezortu pôdohospodárstva a vidieka.

Akcentovanie problému negatívneho vývoja príjmovej situácie vidieckeho obyvateľstva úzko súvisí s celkovou úrovňou formovania domáceho dopytu na Slovensku. Je to na jednej strane otázka spotrebiteľského dopytu nielen na regionálnej úrovni, ale tiež vytváranie podmienok pre adekvátny rast ekonomického potenciálu vo vidieckych regiónoch na strane druhej. Riešenia sa teda nenachádzajú len v oblasti vytvárania zodpovedajúcich podmienok pre pôdohospodárstvo, tam, kde je rozhodujúcim štrukturotvorným prvkom z pohľadu produkcie a zamestnanosti, ale aj v oblasti riešení, ktoré sú pod gesciami ďalších ministerstiev a samospráv z pohľadu produkcie, služieb a realizovania sociálnej politiky. Zložitosť riešení súvisí s rastúcimi problémami v oblasti obmedzených verejných zdrojov, ktoré sa v súčasnej etape tzv. dlhovej krízy stretávajú s oneskorenými reakciami kompetentných na potreby

obyvateľstva vidieka, z dôvodu „hasenia“ rôznych rozpočtových dier vo verejnom sektore. Otázkou je aj samotný problém reálnych kompetencií vo vzťahu k vidieckym regiónom. Z toho dôvodu je rozhodujúce či sa k súčasným problémom vidieckeho priestoru a k potrebám jeho obyvateľstva zaujme národohospodárske stanovisko aj z dlhodobejšieho pohľadu.

1. METODOLÓGIA

Základ pre interpretačnú rovinu predstavuje teoretická platforma národohospodárskej, regionálnej a odvetvovej ekonómie (domáci dopyt, regionálny spotrebiteľský dopyt, dôchodky obyvateľstva, čisté príjmy, mzdy a pod.) a vybrané sociologické ukazovatele (feminizácia chudoby atď.).

Použitá metóda analýzy a komparatívnej analýzy je založená na výskumnom aparáte podľa (Pauhofová, I., Páleník, M., 2011), kde sú uvedené charakteristiky zdrojov dát a ich technického spracovania.

Prvotné kódované údaje o individuálnych príjmoch poskytla na základe dohody Sociálna poisťovňa SR a sú za obdobie od roku 2005. Bázu predstavujú mesačné administratívne individuálne údaje. Tieto sú pre potreby výskumu agregované za jednotlivé sociálne skupiny obyvateľstva aj podľa titulu príjmu. Pre potreby komparácie ukazovateľov za vidiecke a mestské regióny bola celá údajová základňa spracovaná podľa metodiky OECD a EUROSTAT-u o klasifikácii regiónov.

Dôvodom pre výskumnú orientáciu na individuálne administratívne údaje zo Sociálnej poisťovne SR je fakt, že výberové šetrenia za domácnosti, ktoré realizuje Štatistický úrad SR a EU SILC za domácnosti, majú výpovednú hodnotu pre príjmovú stratifikáciu na regionálnej úrovni veľmi slabú a za vidiek oficiálne údaje k dispozícii nie sú. Až individuálne administratívne údaje, sprístupnené zo SP SR, umožňujú získať reálny obraz o vývoji príjmovej situácie a príjmovej stratifikácie obyvateľov Slovenska. Táto realnosť je založená na celkovej vzorke údajov, ktorá zahŕňa približne 3,7 milióna obyvateľov, kým výberové šetrenia a mikroceny Štatistického úradu a EU SILC pracujú len s cca 6 – 7 tisícmi domácnosťami. V tomto materiáli teda ide o prvé zverejnenie takýchto údajov na regionálnej báze, s dôrazom na zistenie rozdielov a proporcií vývoja v príjmoch medzi vidieckymi a mestskými regiónmi.

Získané výsledky o príjmovej stratifikácii vo vidieckych regiónoch boli ďalej skúmané v súvislosti s realiami jednotlivých vidieckych regiónov z aspektu ich ekonomického potenciálu, s dôrazom na zisťovanie váhy poľnohospodárstva v oblasti produkcie, zamestnanosti a miezd. Významnou súčasťou skúmania bola analýza platných nástrojov a podpory zo štrukturálnych fondov pre rozvoj vidieka v súčasnom období, ktorá poukázala na nedostatočnú podporu vidieckych regiónov ako takých a podpora sa sústreďuje predovšetkým na oblasť pôdohospodárstva.

2. ANALÝZA PRÍJMOVEJ STRATIFIKÁCIE OBYVATEĽSTVA VO VIDIECKYCH REGIÓNOCH

Vo všeobecnosti sú informácie o zhoršovaní životnej úrovne obyvateľstva vo vidieckych regiónoch známe, predovšetkým cez informácie o zvyšovaní nezamestnanosti, dlhodobej nezamestnanosti a problémoch formovania trhu práce v nich. Na druhej strane existujú i poznatky o zvýrazňujúcich sa problémoch podnikovej sféry na vidieku z pohľadu jednotlivých rezortov. Taktiež sú známe i niektoré problémy hospodárenia samospráv. Známy však nie je absolútny ani relatívny odraz uvedeného vo vývoji proporcií príjmovej úrovne vidieckeho obyvateľstva a rozdiely oproti vývoju v mestských regiónoch. Až poznanie hĺbky rozdielov v stave a vo vývoji práce v súčasnej etape krízy naplno odhaľuje závažnosť problému v tejto oblasti a poskytuje reálny dôvod a argumentačnú bázu pre uchopenie riešenia problémov vidieckeho priestoru v inej rovine, ako je rezortná a posúva ju do roviny národohospodárskej, ako jednu z priorít hospodárskej politiky.

Dôraz zvýšeného záujmu o vidiecky priestor nie je len v rovine nájsť a odstrániť prekážky brzdenia rastu životnej úrovne vidieckeho obyvateľstva, resp. aspoň zabránenia ďalšiemu prepadu jeho životnej úrovne. Zmena podmienok prírodného a ekonomického charakteru, ktorá je prognózovaná do roku 2030,¹ znamená reálnu možnosť tohto prepadu aj v mestských regiónoch. Je priamo súvisiaca so zhoršovaním produkčných podmienok poľnohospodárstva a lesníctva a s rastúcimi problémami v energetike v jednotlivých krajinách. S tým bezprostredne súvisí kríza nedostatku potravín a rast ich cenovej úrovne, v energetike vo väzbe na nastúpenú cestu subvencovania obnoviteľných energetických zdrojov. To, čo pre niektoré krajiny Európy bude znamenať katastrofu, pre iné, ako je Anglicko, severské krajiny, ale aj pre Slovensko môže byť veľkou výzvou, predovšetkým v oblasti nového pohľadu na využitie vidieckeho priestoru. Znamená to však, že prípravu na meniace sa podmienky je nevyhnutné uskutočniť už „dnes“, t. j. v krátkom najbližšom období. Súčasťou týchto príprav je aj analýza stavu v príjmovej polarizácii obyvateľstva vo vidieckych a mestských regiónoch Slovenska.

Rozloženie príjmov obyvateľstva (stratifikácia príjmov) poskytuje obraz o úrovni dopytu, ktorý v prípade čistých príjmov predstavuje ich disponibilitu, s ktorou obyvateľstvo vstupuje na spotrebiteľský trh a rozhoduje sa, koľko z nich použije na spotrebu a koľko na úspory. Zjavné diferencie vo vývoji a v proporciách medzi vidiekom a mestom poskytuje nasledujúca tabuľka.

¹ Bližšie k zmenám klimatických podmienok: Climate change 2007: Synthesis Report, Contribution of Working Groups I., II., III. To the Fourth Assessment Report of IPCC, Geneva, Switzerland, pp 104, Climate Change 2001, Synthesis Report, Summary for Policymakers, IPCC Plenary XVIII, Wembly, UK, spt. 2001 a podobné na <<http://sedac.ciesin.columbia.edu/ddc/observed/>>, <<http://climate.uu-uno.org/articles/view/171595/?topic=23687>>.

T a b u ľ k a 1

Stratifikácia čistých príjmov obyvateľstva v mestách a na vidieku v období 2005 – 2011 (%)

Euro	2005		2009		2010		2011	
	vidiek	mesto	vidiek	mesto	vidiek	mesto	vidiek	mesto
Do 500	87,0	75,7	79,4	67,2	77,3	64,9	75,8	63,5
500 – 1 000	11,7	19,6	18,1	26,1	19,8	27,6	20,8	28,1
1 000 – 1 500	0,9	3,0	1,7	4,2	2,0	4,8	2,4	5,2
1 500 – 2 000	0,2	0,8	0,4	1,2	0,5	1,3	0,5	1,6
Do 2 000	99,8	99,1	99,6	98,7	99,6	98,6	99,5	98,4
Nad 2 000	0,2	0,9	0,4	1,3	0,4	1,4	0,5	1,6

Poznámka: Do čistých príjmov sú zarátané čisté pracovné príjmy (príjmy zamestnancov, príjmy z dohôd, príjmy živnostníkov, všetko očistené o odvody a dane), všetky dôchodky a dávky zo Sociálnej poisťovne (vrátane dávok v nezamestnanosti, detské prídavky, starobné dôchodky a pod.). Nie sú zahrnuté dávky v hmotnej núdzi.

Prameň: Vypočítané z údajov Sociálnej poisťovne SR.

Diferencie v proporciách čistých príjmov medzi vidiekom a mestom sú z veľkej časti založené na nižšej úrovni hrubých miezd a nižšej úrovni starobných dôchodkov na vidieku, ktoré vyplývajú z celkovo nižšej mzdovej úrovne za poľnohospodárstvo na vidieku. Z tejto nižšej úrovne sú generované aj nižšie starobné dôchodky na vidieku. Z pohľadu formovania spotrebiteľského dopytu v sledovanom čase je však rozdiel v podiele príjmov obyvateľstva do 500 euro za rok 2011 oproti roku 2005 medzi mestom a vidiekom väčší, pri celkovo enormne vysokom podiele vidieckeho obyvateľstva, ktoré disponuje príjmami do 500 euro. V sledovanom období sa pozitívnejšie vyvíjali príjmy obyvateľstva v mestách v porovnaní s príjmami obyvateľstva na vidieku. Nástup krízy vážnejšie zasiahol príjmy obyvateľstva na vidieku, postupne sa rast diferencií zjemňuje. Dôvodom je vysoký podiel obyvateľstva s príjmami do 500 eur na vidieku, celkový prechod na „záchovný“ model spotreby a štátna ingerencia tento záchovný model aspoň udržať. Zásadné rozdiely sú vo formovaní tzv. strednej triedy, ktorá je na vidieku veľmi slabá.

Ukazovatele na úrovni Slovenska poskytli obraz o vývoji a základnom probléme diferencií v príjmoch obyvateľstva medzi vidiekom a mestom. Tieto rozdiely sú však pri identifikácii problémov na úrovni krajov významnejšie a viac odhaľujú nevyhnutnosť riešenia príjmovej situácie obyvateľstva vo vidieckom priestore z národohospodárskeho hľadiska. Status quo za posledné sledované obdobie roka 2011 v jednotlivých proporciách a rozdiely dokumentuje nasledujúca tabuľka (červenou sú zvýraznené hodnoty nad ukazovateľom za Slovensko v čistých príjmoch do 500 eur).

Tabuľka 2

Stratifikácia čistých príjmov obyvateľstva v krajoch SR (2011, % z euro)

		Do 500	500 – 1 000	1 000 – 1 500	1 500 – 2 000	Do 2 000	Nad 2 000
SR	mesto	63,5	28,1	5,2	1,6	98,4	1,6
	vidiek	75,8	20,8	2,4	0,5	99,5	0,5
BA	mesto	50,9	32,0	9,5	3,5	95,9	4,1
	vidiek	60,0	29,8	6,1	1,8	97,7	2,3
TT	mesto	62,8	29,2	5,3	1,3	98,6	1,4
	vidiek	70,2	25,0	3,5	0,7	99,4	0,6
TN	mesto	66,0	28,4	3,7	1,0	99,1	0,9
	vidiek	73,7	23,2	2,2	0,5	99,6	0,4
NR	mesto	66,1	27,0	4,4	1,3	98,8	1,2
	vidiek	77,9	19,3	1,9	0,5	99,6	0,4
ZA	mesto	65,8	28,0	4,1	1,1	99,0	1,0
	vidiek	76,6	20,6	2,0	0,4	99,6	0,4
BB	mesto	67,9	26,7	3,4	1,0	99,0	1,0
	vidiek	78,0	19,2	1,9	0,4	99,5	0,5
PO	mesto	71,5	24,1	2,9	0,8	99,3	0,7
	vidiek	81,7	16,1	1,5	0,4	99,7	0,3
KE	mesto	65,1	27,4	5,1	1,3	98,9	1,1
	vidiek	76,3	20,6	2,3	0,4	99,6	0,4

Poznámka: Do čistých príjmov sú zarátané čisté pracovné príjmy (príjmy zamestnancov, príjmy z dohôd, príjmy živnostníkov, všetko očistené o odvody a dane), všetky dôchodky a dávky zo Sociálnej poisťovne (vrátane dávok v nezamestnanosti, detské prídavky, starobné dôchodky a pod.). Nie sú zahrnuté dávky v hmotnej núdzi.

Prameň: Vypočítané z údajov Sociálnej poisťovne SR.

Rozloženie čistých príjmov obyvateľstva sa z národohospodárskeho pohľadu javí ako problematické v piatich krajoch Slovenska. Znamená to, že v Prešovskom, Banskobystrickom, Nitrianskom, Žilinskom a Košickom kraji je mimoriadne veľké zastúpenie obyvateľov, disponujúcich čistými príjmami do 500 eur. Je evidentné, že v týchto krajoch ide predovšetkým o mimoriadne vysoký podiel vidieckeho obyvateľstva s príjmami do 500 eur. V súčasnosti patrí k najproblematickejším vidiecky priestor Prešovského a Banskobystrického kraja, kde v prípade PO kraja až 97,8 % obyvateľov vidieka disponuje príjmami do 1 000 eur, v prípade BB kraja 97,2 %. Z pohľadu rozdielu medzi stratifikáciou čistých príjmov vo vidieckych a mestských regiónoch sú tieto diferencie najväčšie v Nitrianskom a Košickom kraji, najmenšie v Trnavskom a Trenčianskom kraji. Viac ako 10 bodový rozdiel medzi podielom

obyvateľstva, disponujúcim čistými príjmami do 500 eur na vidieku a v mestách, je v kraji Prešovskom a Banskobystrickom, preto je v nasledujúcich dvoch tabuľkách orientovaná pozornosť na jednotlivé okresy týchto krajov. Vzhľadom na pretrvávajúci problém feminizácie chudoby na Slovensku je do analýz zahrnutý aj ukazovateľ stratifikácie príjmov žien.

T a b u ľ k a 3

Stratifikácia čistých príjmov obyvateľstva na vidieku v Prešovskom kraji (2011, %)

Vidiek	Do 500 eur		500 – 1 000 eur		1 000 – 1 500 eur	
	spolu	ženy	spolu	ženy	spolu	ženy
VT	82,8	87	15,2	11,6	1,45	0,98
SK	85	87,1	13,2	11,7	1,32	0,84
SP	86,1	89,4	12,5	9,87	1,08	0,6
SL	83,9	85,7	14,4	13,1	1,28	0,87
SV	85,3	90,1	13,4	9,2	0,94	0,45
SB	83,2	86,8	15,1	12,3	1,28	0,73
PO	80,3	85,2	16,9	12,9	1,95	1,36
PP	73,3	79,5	23,4	18,5	2,19	1,48
ML	86,2	92,1	12,4	7,31	1,07	0,55
LE	77,8	84,1	20,2	14,8	1,42	0,84
KK	81,2	84,7	16,7	13,9	1,41	0,96
HE	82,6	87,7	15,5	11,1	1,42	0,94
BJ	85,7	88,8	12,7	10,4	1,23	0,69

Poznámka: Do čistých príjmov sú zarátané čisté pracovné príjmy (príjmy zamestnancov, príjmy z dohôd, príjmy živnostníkov, všetko očistené o odvody a dane), všetky dôchodky a dávky zo Sociálnej poisťovne (vrátane dávok v nezamestnanosti, detské prídavky, starobné dôchodky a pod.). Nie sú zahrnuté dávky v hmotnej núdzi.

Prameň: Vypočítané z údajov Sociálnej poisťovne SR.

Stratifikácia čistých príjmov obyvateľstva vo vidieckom priestore za okresy Prešovského kraja dokumentuje výraznú heterogénnosť podmienok a hrozivú situáciu v oblasti feminizácie chudoby vo vidieckom priestore okresov Medzilaborce, Snina, Stropkov a Bardejov. Detailnejšiu charakteristiku tohto stavu poskytnú ďalšie analýzy niektorých zložiek čistých príjmov (hrubé mzdy, čisté pracovné príjmy) a starobné dôchodky, ktoré sú tiež súčasťou tohto materiálu.

Tabuľka 4

Stratifikácia čistých príjmov obyvateľov na vidieku v Banskobystrickom kraji (2011, %)

Vidiek	Do 500 eur		500 – 1 000 eur		1 000 – 1 500 eur	
	spolu	ženy	spolu	ženy	spolu	ženy
ZH	71,4	79,7	24,5	17,8	2,93	1,69
ZC	77,1	84,3	19,3	13,8	2,41	1,54
ZV	70,4	76,3	25,3	21,1	2,95	1,83
VK	83,5	88,4	14,6	10,6	1,39	0,75
RS	85,4	88,0	12,8	10,9	1,27	0,77
RA	80,5	86,4	17,7	12,4	1,18	0,84
PT	81,5	86,8	16,6	12	1,31	0,82
LC	81,5	86,3	15,7	12	1,59	1,13
KA	80,2	84,7	18	14	1,26	0,86
DT	72,8	81,3	24,7	17,5	1,77	0,87
BR	75,7	82,9	21,9	15,7	1,66	1,05
BS	80,1	86,6	17,4	11,7	1,74	1,15
BB	72,2	77,5	23,6	19,4	2,72	2,17

Poznámka: Do čistých príjmov sú zarátané čisté pracovné príjmy (príjmy zamestnancov, príjmy z dohôd, príjmy živnostníkov, všetko očistené o odvody a dane), všetky dôchodky a dávky zo Sociálnej poisťovne (vrátane dávok v nezamestnanosti, detské prídavky, starobné dôchodky a pod.). Nie sú zahrnuté dávky v hmotnej núdzi.

Prameň: Vypočítané z údajov Sociálnej poisťovne SR.

Aj v prípade vidieckeho priestoru za okresy Banskobystrického kraja je zreteľná heterogénnosť podmienok a feminizácia chudoby, aj keď nie v takom rozsahu ako v prípade Prešovského kraja, je však významná. Najväčšie problémy s obmedzenosťou príjmov sú vo vidieckom priestore okresov Rimavská Sobota a Veľký Krtíš. Feminizáciu chudoby je však možné registrovať viac vo vidieckom priestore okresu Veľký Krtíš.

Vnútorňú stavbu čistých príjmov v najväčšej miere ovplyvňujú čisté pracovné príjmy a sú priamo determinované vývojom na regionálnom trhu práce a nastavenou odvodovou a daňovou politikou. V istej miere sú čisté príjmy ovplyvňované nástrojmi sociálnej politiky, ktorá je výrazne regionálne diferencovaná a v niektorých regiónoch, najmä vidieckych, predstavujú dávky vzhľadom na početnosť rodiny individuálne vyššie príjmy ako príjmy pracovné. Vzhľadom na predchádzajúcu identifikáciu primárnych problémov s príjmovou (dôchodkovou) úrovňou obyvateľstva vo vidieckych regiónoch Prešovského kraja, je analýza orientovaná na vývoj marginálnej diferenciacie v stratifikácii čistých pracovných príjmov, teda sú za sledované obdobie 2005 až 2011 porovnávané rozdiely medzi dotknutým ukazovateľom za SR (čo je vlastne priemerný stav), Bratislavský kraj – maximálna hranica a Prešovský kraj – minimálna hranica. Samotné hraničné úrovne predstavujú, vzhľadom na zastúpenie obyvateľstva

a najhoršie a najlepšie pozície v úrovni čistých pracovných príjmov, manévrovací priestor pre spotrebu a jej budúci potenciál pri zotrvaní súčasných podmienok, resp. zásadné negatívne zmeny pri zhoršení krízy a jej priemete do zúženia trhu práce (čo je reálne očakávať).

T a b u ľ k a 5

Vývoj stratifikácie čistých pracovných príjmov obyvateľov na vidieku a v mestách v Prešovskom kraji, Bratislavskom kraji a na Slovensku (%)

	2005		2009		2010		2011	
	mesto	vidiek	mesto	vidiek	mesto	vidiek	mesto	vidiek
PO do 500	76,9	85,3	62,9	78,1	67,5	76,4	66,9	75,9
500 – 1 000	20,3	13,4	26,6	19,8	27,9	21,2	27,6	21,0
1 000 – 1 500	1,9	0,9	2,7	1,6	3,1	1,8	3,5	2,1
1 500 – 2 000	0,4	0,2	0,8	0,3	0,8	0,4	1,0	0,5
Do 2 000	99,6	99,8	99,3	99,7	99,3	99,7	99,0	99,6
Nad 2 000	0,4	0,2	0,7	0,3	0,7	0,3	1,0	0,4
SR do 500	68,4	79,0	60,6	71,3	58,9	69,2	58,2	68,1
500 – 1 000	25,4	18,7	31,0	25,2	32,1	26,9	31,5	27,0
1 000 – 1 500	3,9	1,61	5,1	2,4	5,6	2,8	6,2	3,3
1 500 – 2 000	1,0	0,3	1,6	0,6	1,7	0,6	1,9	0,8
Do 2 000	98,8	99,7	98,3	99,4	98,3	99,5	97,8	99,2
Nad 2 000	1,24	0,3	1,	0,6	1,7	0,5	2,2	0,8
BA do 500	54,8	64,5	46,3	54,9	45,5	54,4	45,2	53,3
500 – 1 000	32,0	29,2	36,0	34,9	36,1	35,1	34,3	34,0
1 000 – 1 500	7,5	3,9	10,1	5,9	10,5	6,3	11,1	7,4
1 500 – 2 000	2,6	1,1	3,4	1,7	3,6	1,8	4,1	2,2
Do 2 000	96,8	98,8	95,8	97,5	95,7	97,6	94,7	96,9
Nad 2 000	3,19	1,2	4,25	2,5	4,3	2,4	5,3	3,1

Poznámka: Do čistých pracovných príjmov sú zahrnuté mzdy zamestnancov, príjmy z dohôd, príjmy SZČO, všetko očistené od odvodov a daní.

Prameň: Vypočítané z údajov Sociálnej poisťovne SR.

Z analýzy vyplýva, že rozdiely v stratifikácii čistých pracovných príjmov sa za porovnávané obdobie 2005 a 2011 medzi vidieckymi regiónmi Prešovského a Bratislavského kraja výraznejšie prehĺbili väčším presunom vidieckeho obyvateľstva Bratislavského kraja do príjmového pásma 1 000 – 1 500 eur ako v prípade Prešovského kraja. Rozdiely v stratifikácii za tento ukazovateľ medzi mestskými regiónmi sú takého charakteru, že v mestách Bratislavského kraja došlo k zásadným presunom obyvateľstva nielen do príjmového pásma 1 000 – 1 500 eur, ale aj do príjmového pásma 1 500 – 2 000 eur pri porovnávaní s krajom Prešovským. Aj keď sa celková stratifikácia čistých pracovných príjmov za vidiecke regióny Prešovského

kraja od roku 2005 mierne zlepšila, naďalej ide o významne obmedzené disponibilné zdroje pre spotrebu (pre úspory úplne). Zároveň možno konštatovať, že v rámci tzv. „chudobných regiónov“ došlo len k istému miernemu posunu z najnižších príjmových pásiem, kým v prípade „bohatších“ mestských regiónov sa aj počas krízy presúva obyvateľstvo významnejšie do vyšších príjmových pásiem.

Pre dokreslenie obrazu o nízkej úrovni disponibilnosti čistých pracovných príjmov a čistých príjmov celkom, ktoré sú základným generátorom chudoby vo vidieckych regiónoch okresov Prešovského kraja, nasledujúce dve tabuľky približujú porovnanie podielu obyvateľov, poberajúcich čisté pracovné príjmy do 300 eur a čisté príjmy do 300 eur, v členení na mužov a ženy, v počiatočnom roku sledovania a v súčasnosti.

T a b u ľ k a 6

Podiel obyvateľov disponujúcich čistými pracovnými príjmami len do 300 eur na vidieku v okresoch Prešovského kraja (% , 2005, 2011)

	2005		2011	
	muži	ženy	muži	ženy
Bardejov	66,0	63,9	41,1	43,9
Humenné	53,6	55,5	33,8	38,0
Kežmarok	53,2	57,3	30,7	37,2
Levoča	44,6	55,6	26,9	36,4
Medzilaborce	52,9	57,0	31,2	38,9
Poprad	42,0	49,1	27,6	34,4
Prešov	48,3	52,4	32,1	38,1
Sabinov	56,2	58,6	29,8	41,9
Snina	46,5	52,9	33,0	40,7
Stará Ľubovňa	62,9	57,3	27,1	42,2
Stropkov	65,2	67,7	38,1	41,9
Svidník	62,8	60,7	42,1	44,9
Vranov nad Topľou	52,0	52,5	32,7	37,6
Prešovský kraj	53,6	55,7	32,4	39,1

Poznámka: Do čistých pracovných príjmov sú zahrnuté mzdy zamestnancov, príjmy z dohôd, príjmy SZČO, všetko očistené od odvodov a daní.

Prameň: Vypočítané z údajov Sociálnej poisťovne SR.

Ako údaje z tabuľky dokumentujú, za porovnávané obdobie došlo k významnému poklesu podielu obyvateľov vo vidieckych regiónoch okresov Prešovského kraja v ukazovateli čisté pracovné príjmy do 300 eur. Vzhľadom na zaznamenanú mieru nezamestnanosti za uvedené regióny v roku 2011 je nutné zmeny v podieloch interpretovať v súvislosti v výpadkom veľkého množstva pracovných síl z trhu práce, čo znamená na jednej strane pokles podielu

obyvateľov s disponibilitou istých pracovných príjmov do 300 eur a ich presun do vyššieho príjmového pásma, ale na strane druhej nárast počtu poberateľov podpory v nezamestnanosti. S uvedeným korešponduje fakt, že k výraznejším zmenám v poklese podielu v dotknutom ukazovateli došlo v prípade mužov než u žien.

T a b u ľ k a 7

Podiel obyvateľov disponujúcich čistými príjmami len do 300 eur na vidieku v okresoch Prešovského kraja (% , 2005, 2011)

	2005		2011	
	muži	ženy	muži	ženy
Bardejov	64,5	67,1	32,6	39,1
Humenné	54,5	62,1	28,7	36,8
Kežmarok	59,5	65,2	30,7	39,7
Levoča	48,2	62,8	23,7	36,6
Medzilaborce	54,5	65,6	22,5	35,0
Poprad	42,4	54,5	24,5	32,4
Prešov	49,0	60,3	23,1	33,2
Sabinov	58,1	67,4	27,6	43,5
Snina	51,3	66,4	27,1	43,4
Stará Ľubovňa	63,4	67,0	24,6	42,1
Stropkov	64,3	67,8	30,9	38,2
Svidník	63,7	65,6	33,8	39,8
Vranov nad Topľou	53,5	63,8	26,9	39,1
Prešovský kraj	54,8	63,2	26,9	37,4

Poznámka: Do čistých príjmov sú zarátané čisté pracovné príjmy (príjmy zamestnancov, príjmy z dohôd, príjmy živnostníkov, všetko očistené o odvody a dane), všetky dôchodky a dávky zo Sociálnej poisťovne (vrátane dávok v nezamestnanosti, detské prídavky, starobné dôchodky a pod.). Nie sú zahrnuté dávky v hmotnej núdzi.

Prameň: Vypočítané z údajov Sociálnej poisťovne SR.

Ďalšou možnosťou a príkladom zviditeľnenia zmien v príjmovej stratifikácii obyvateľstva v sledovanom období vo väzbe na formovaný trh práce, aj z pohľadu hospodárskej štruktúry, je porovnanie stratifikácie hrubých miezd na vidieku, hrubých miezd v poľnohospodárstve a z aspektu miesta žien na trhu práce i hrubých miezd žien, pracujúcich v poľnohospodárstve. V tejto súvislosti je možné zistiť, akú váhu má zastúpenie miezd v poľnohospodárstve v participácii na ekonomickom potenciáli toho ktorého vidieckeho priestoru, či je možné registrovať vyšší podiel obyvateľstva v príjmových intervaloch do 500 eur či do 1 000 eur a tiež spolu, ktorí pracujú v poľnohospodárstve, alebo naopak, výrazne vyšší podiel obyvateľstva celkovo za vidiek, poberajúci hrubé mzdy do úrovne 500 eur, do 1 000 eur v porovnaní

s obyvateľstvom pracujúcim v poľnohospodárstve. Inak povedané, či podiel obyvateľov pracujúcich mimo poľnohospodárstva je v príjmovom limite do 500 eur, do 1 000 eur vyšší, alebo nie ako za vidiek celkom. Opäť je dôraz kladený aj na ukazovateľ, ktorý reprezentuje ženský aspekt na trhu práce v oblasti poľnohospodárstva vo väzbe na skúmanie feminizácie chudoby na vidieku. Pre aktuálne status quo ekonomického potenciálu je menej ako ukazovateľ vo vývoji dôležitý vzťah medzi podielom, poberajúcich hrubé mzdy za vidiek a podielom, poberajúcich hrubé mzdy v poľnohospodárstve, v zmysle analýzy stratifikácie hrubých miezd.

T a b u ľ k a 8

Stratifikácia hrubých miezd spolu na vidieku, hrubých miezd v poľnohospodárstve a hrubých miezd žien pracujúcich v poľnohospodárstve na vidieku v krajoch SR (% , 2011)

	Na vidieku	Do 500	500 – 1 000	1 000 – 1 500	1 500 – 2 000	Do 2 000	Nad 2 000
BA	h.mzdy spolu	29,1	42,6	15,9	5,6	93,2	6,8
	h.mzdy ph	19,5	61,1	15,8	1,8	98,2	1,8
	h.mzdy ph ž.	27,5	61,8	9,2	0	98,3	1,7
TT	h.mzdy spolu	37,5	44,8	11,9	3,3	97,5	2,5
	h.mzdy ph	29,4	58,7	9,5	1,5	99,1	0,9
	h.mzdy ph ž.	45,6	48,5	4,6	0,8	99,5	0,5
TN	h.mzdy spolu	37,1	49,5	9,3	2,2	98,1	1,9
	h.mzdy ph	31,1	60,0	7,4	0,9	99,4	0,6
	h.mzdy ph ž.	43,4	51,9	4,0	0,5	99,8	0,2
NR	h.mzdy spolu	44,1	44,6	7,6	2,0	98,3	1,7
	h.mzdy ph	36,4	55,5	6,1	0,9	98,9	1,1
	h.mzdy ph ž.	56,9	38,3	3,6	0,4	99,2	0,8
ZA	h.mzdy spolu	42,1	44,9	9,2	2,1	98,3	1,7
	h.mzdy ph	33,2	58,8	5,9	1,1	99,0	1,0
	h.mzdy ph ž.	45,9	48,7	3,7	0,9	99,4	0,6
BB	h.mzdy spolu	44,6	44,0	7,7	1,8	98,1	1,9
	h.mzdy ph	42,1	51,4	4,8	0,8	99,1	0,9
	h.mzdy ph ž.	54,6	41,5	3,2	0,5	99,8	0,2
PO	h.mzdy spolu	51,1	39,8	6,2	1,6	98,7	1,3
	h.mzdy ph	48,9	45,4	4,3	0,8	99,4	0,6
	h.mzdy ph ž.	59,7	36,3	2,9	0,8	99,7	0,3
KE	h.mzdy spolu	43,3	43,1	9,6	2,3	98,3	1,7
	h.mzdy ph	49,6	45,6	3,6	0,9	99,7	0,3
	h.mzdy ph ž.	59,4	36,6	3,1	0,7	99,8	0,2

Poznámka: Ide o mzdy pred odpočítaním daní, zdravotného a sociálneho poistenia a ďalších povinných a dobrovoľných zrážok; ph = poľnohospodárstvo.

Prameň: Vypočítané z údajov Sociálnej poisťovne SR.

Z údajov, ktoré vyplývajú z tabuľky, nemožno uprieť celkovo vysoký podiel obyvateľstva s hrubými mzdami v príjmovom intervale do 500 eur aj v tých regiónoch, kde je poľnohospodárstvo významným štrukturotvorným prvkom v ekonomike regiónu. Vzhľadom na podiel žien pracujúcich v poľnohospodárstve je mimoriadne negatívnym aj fakt vyššieho podielu týchto žien v príjmovom intervale do 500 eur, ako je celkový podiel obyvateľstva, poberajúci hrubé mzdy na vidieku. Uvedené má vysokú významnosť z pohľadu generovania budúcich starobných dôchodkov, ktoré, ako je uvedené nižšie, predstavujú v jednotlivých vidieckych regiónoch základňu chudobných obyvateľov.

Vzhľadom na v súčasnosti rozvíjanú myšlienku prínosov tzv. striebornej ekonomiky, ktorá kladie dôraz na zvyšujúcu sa váhu seniorov v oblasti formovania spotrebiteľského dopytu prostredníctvom relatívnej stability ich dôchodkov (v porovnaní s pracovnými príjmami, dôchodkami), je na zváženie otázka celkovej disponibility týchto dôchodkov, skôr ako celková masa seniorov a vývoj ich počtu do budúcnosti. Nasledujúca tabuľka udáva súčasnú hroziú situáciu v podiele seniorov, poberajúcich starobný dôchodok do 300 a do 500 eur. Pre porovnanie sú uvedené aj údaje o stratifikácii starobných dôchodkov seniorov, žijúcich v mestách.

Tabuľka 9

Disponibilita starobných dôchodkov na vidieku v jednotlivých krajoch Slovenska (2011, %)

	Do 300 euro na vidieku		Do 500 euro na vidieku		Do 500 euro	
	muži	ženy	muži	ženy	mesto	vidiek
SR	9,5	61,6	89,5	98,9	89,6	95,6
BA	7,61	49,0	82,5	96,9	82,5	91,8
TT	7,85	60,1	88,9	98,8	92,2	95,3
TN	6,97	56,9	87,7	99,1	90,7	94,9
NR	10,6	66,3	91,6	99,2	92,3	96,6
ZA	9,97	61,5	90,7	99,1	92,5	96,3
BB	9,94	58,6	88,9	98,6	92,9	95,2
PO	11,3	63,1	92,1	99,0	94,7	96,7
KE	9,46	66,4	87,3	99,0	88,1	95,0

Prameň: Vypočítané z bázy starobných dôchodkov evidovaných v Sociálnej poisťovni SR.

Rozdiely v zastúpení seniorov v príjmových pásmach do 500 eur medzi vidieckymi a mestskými regiónmami sú zjavné a celkovo vyplývajú z predchádzajúceho zamestnania súčasných seniorov v primárnom sektore ekonomiky, predovšetkým v ťažobnom priemysle a pôdohospodárstve. S tým súvisí aj zásadný rozdiel v zastúpení žien v príjmovom intervale do 300 eur, ktoré boli zamestnané v odvetví pôdohospodárstva, vo veľkej miere nie na celý pracovný úväzok z dôvodu starostlivosti o deti. Ak aj naďalej bude základňa seniorov založená a rozširovaná o ďalších dôchodcov z radov súčasných pracujúcich s nízkymi príjmami,

nemožno očakávať, že prispesjú k stabilizácii, resp. k želanému rastu domácej spotreby. A to aj napriek tomu, že táto je založená na stabilite a veľkosti starobných dôchodkov. Taktiež je potrebné mať na zreteli, že muži seniori, napriek svojim vyšším príjmom (dôchodkom) ako ženy, sa dožívajú podstatne nižšieho dôchodkového veku ako ženy (čo je výhoda z pohľadu nárokov na penzijný systém, ale nevýhoda pri zabezpečovaní rastu domácej spotreby).

Výsledky analýzy príjmovej stratifikácie obyvateľstva v jednotlivých regiónoch Slovenska ukazujú na dlhodobosť „držania sa“ rezortných pohľadov pri riešení problémov vidieckeho priestoru, predovšetkým používaním nástrojov „selektívnej“ poľnohospodárskej a neselektívnej sociálnej politiky. V praktickom slova zmysle absentujú dlhodobé pohľady na reštrukturalizáciu hospodárskej štruktúry vo vidieckych regiónoch, napriek tomu, že väčšina z nich má spracované analýzy svojho potenciálu (s rôznou vypovedacou úrovňou silných a slabých stránok). Taktiež nie je využitý poznatkový potenciál, ktorý predstavuje už spracovaná Vízia a Stratégia rozvoja Slovenska.

3. MOŽNOSTI VYUŽITIA POTENCIÁLU VIDIEKA VO VÄZBE NA FORMOVANIE HOSPODÁRSKEJ ŠTRUKTÚRY A TRHU PRÁCE

Prístup k formovaniu hospodárskej štruktúry vidieka okrem tradičných rezortných prístupov je potrebné doplniť o národohospodársky a regionálny pohľad pre dlhodobý časový horizont (2030, prípadne 2050). Tento komplexnejší prístup k vidieckemu priestoru a k zabezpečeniu rastu životnej úrovne jeho obyvateľstva je navyše nevyhnutné doplniť o nové prístupy, ktoré úzko súvisia s globalizačnými procesmi vo väzbe na klimatické zmeny. Má sa na mysli výrazná reagencia hospodárskej politiky Slovenska najmä na procesy postupného zhoršovania dostupnosti potravín a rast ich cenovej hladiny a nastúpený pohyb klimatických migrantov, aj keď pri súčasnej ľahkej dostupnosti potravín a ich širokého sortimentu, predovšetkým od zahraničných obchodných reťazcov, tento problém sa zdá byť „nadoblačným“. Podobne je to aj s klimatickými migrantmi, ktorých pomalý a nesystematický príchod na slovenský vidiek je síce málo, ale zreteľný, najmä v regiónoch s krásnym prírodným potenciálom, ale upadajúcim ekonomickým potenciálom.

Štúdium správ o činnosti priebežného hodnotenia programov rozvoja vidieka, konkrétnych projektových opatrení podľa krajov, ako aj relevantných dostupných materiálov o doterajšom vývoji pôdohospodárstva na podnikovej úrovni, dokumentujú vynaloženie obrovského úsilia a finančných zdrojov pri dobre orientovaných, ale úzko segmentovane a z pohľadu problémov vidieka parciálne videných a riešených problémoch vidieckeho priestoru.² Navyše sa viac prízvukuje riešenie naakumulovaných problémov z minulosti a „tlačia“ sa okamžité politické rozhodnutia, viac ako podpora sledovania globalizačných procesov

² Je alarmujúci výsledok pomeru medzi záujmom o čerpanie podpôr a samotným čerpaním finančných prostriedkov podľa jednotlivých opatrení. Manažovanie potrebných zmien na vidieku zostáva stále v rovine opatrení viac pre poľnohospodárske činnosti ako pre činnosti meniace a zlepšujúce celkové podmienky života vidieckeho obyvateľstva.

a skúmanie, ako sa v súvislosti s nimi realizovať na národnej scéne v prospech domáceho obyvateľstva z dlhodobého aspektu.³ Takýto prístup je totiž oveľa náročnejší ako doterajšie „manažovanie“, ohraničené volebným obdobím štyroch rokov.

Aj napriek tomu však nie je zreteľné, žeby sa objavil v odbornej či laickej verejnosti základ takéhoto prístupu.⁴

Ak teda má byť cieľom stabilizovanie a postupné zväčšovanie ekonomického potenciálu vidieka, v rámci ktorého budú jednotlivé hospodárske činnosti schopné vytvárať dôchodky v smere rastu príjmovej úrovne vidieckeho obyvateľstva, je nutné zmeniť a rozšíriť prístup k nazeraniu na vidiecky priestor tak, ako bolo naznačené v úvode tejto časti materiálu. Znamená to nielen zabezpečenie ďalšieho rozvoja poľnohospodárskych činností, ktoré z národohospodárskeho pohľadu sú prínosom pre ekonomiku ako takú, ale zreteľ je nutné brať aj na podmienky, v ktorých poľnohospodárstvo nie je z pohľadu produkčných schopností určujúce, ale vo väzbe na ďalšie činnosti bude schopné zväčšiť ekonomický potenciál v konkrétnom vidieckom regióne, teda bude aktivované pre formujúci sa vnútroregionálny dopyt po potravinách. Aj napriek tomu, že v jednotlivých vidieckych regiónoch sú príjmy obyvateľstva v odvetví poľnohospodárstva vyššie ako celkové príjmy obyvateľov vidieka (merané cez stratifikáciu príjmov za odvetvia a príjmové pásma), v zmysle stability a budúceho rastu životnej úrovne vidieckeho obyvateľstva to nie je postačujúce. Naznačená potreba videnia vidieka širším, ale hlavne národohospodárskym spôsobom, vytvorí priestor pre nové činnosti, ktoré majú šancu generovať novú hospodársku štruktúru vidieka a dať základ pre rast príjmov obyvateľstva na vidieku, ktoré sa stanú významnejšou časťou celkového domáceho dopytu ako doteraz. Generovanie novej hospodárskej štruktúry vidieka má svoj primárny odraz vo formovaní regionálneho trhu práce, kde je dôraz na vytváranie nových pracovných miest spojený so znalosťou konkrétnych podmienok nielen na úrovni regionálnych autorít, ale je riadený a kontrolovaný z úrovne štátu, kde znalosť podmienok prostredia prekročí hranice administratívy jedného rezortu, bez „známostných“ prepojení a v zmysle antikorupčných programov.⁵

Priestor pre vytváranie novej štruktúry hospodárstva vidieka je, ako už bolo naznačené, vo využití poznania globalizačných procesov najmä v oblasti klimatických zmien vo väzbe na rozbiehajúcu sa krízu nedostatku potravín a úbytku pôdy pre ich produkciu a priestor pre bývanie. V prípade slovenského vidieka sa rysujú možnosti v nasledovných oblastiach:

³ Ani „inšpirujúci“ švajčiarsky prístup v Koncepcii rozvoja pôdohospodárstva, ktorý prízvukuje silnejšiu podporu dopytu po potravinách z domácich zdrojov v súvislosti s existujúcou mierou potravinovej bezpečnosti krajiny, neuvádza, ako ju vlastne uskutočniť. Navyše je to otázka disponibility príjmov obyvateľstva, ktorá je v porovnaní s príjmami obyvateľov na Slovensku diametrálne odlišná.

⁴ Na rezortnej úrovni sa síce pracuje v rámci opatrení, napríklad so zmiernením klimatických zmien, ale ide o osamelý technický smer bez ďalšej väzby a podpory v nadväzujúcich opatreniach.

⁵ Vychádza sa aj z doterajšieho, menej náročného, ale napriek tomu menej zvládnutého prostredia riadenia čerpania finančných prostriedkov podľa jednotlivých opatrení a titulov, predovšetkým tých s cieľom vytvárania pracovných miest.

- vyšší príspevok produkcie potravín a poľnohospodárskych komodít v prípade vývozu do krajín, ktoré boli tradičnými odberateľmi Slovenska (mimo EÚ),
- vyšší príspevok produkcie potravín pre regionálne trhy Slovenska, bezprostredne vo väzbe na vnútroregionálny dopyt po potravinách,
- formovanie nových zdravotníckych služieb v regiónoch s jedinečným prírodným potenciálom z aspektu prevencie zdravia, primárneho liečenia a doliečovania,
- formovanie nových zdravotníckych a sociálnych služieb v regiónoch s jedinečným prírodným potenciálom z aspektu poskytovania služieb seniorom zahraničnej a domácej proveniencie (pri vyššej úrovni disponibilných príjmov),
- vytváranie infraštruktúry služieb vo vidieckych regiónoch, v ktorých sa primárne ukazuje záujem zo strany klimatických migrantov,
- vo väzbe na formovanie nových zdravotníckych a sociálnych služieb vytváranie podmienok pre činnosti v lesníctve (čistenie, úprava a obnova lesa pri maximálnom využití dlhodobo nezamestnaných, aj zo vzdialenejších regiónov),
- výrazné prepojenie formovania aktivít cestovného ruchu, generujúceho vnútroregionálny dopyt, na produkčný potenciál poľnohospodárstva v regiónoch s dobrým kultúrno-historickým a prírodným potenciálom, taktiež v regiónoch v blízkosti hraníc so susediacimi krajinami,
- výrazné prepojenie formovania aktivít cestovného ruchu na nové zdravotnícke a sociálne služby.

Uvedené možnosti nie sú vyčerpávajúce, súvisia však s novým pohľadom na využitie vidieckeho priestoru v zmysle zabezpečenia rozšírenia regionálnych trhov práce a budúcej dôchodkovej situácie vidieckeho obyvateľstva. Vytváranie podmienok pre realizáciu uvedených možností je mimoriadne dôležité, najmä v prístupe k formulovaniu opatrení na podporu jednotlivých činností, ktoré predpokladá súčinnosť spolupráce relevantných rezortov. Vo významnej miere ide o prípravu ľudského potenciálu na jednotlivých stupňoch riadenia a samozrejme prípravu obyvateľstva (ľudského potenciálu) v konkrétnych vidieckych regiónoch. V niektorých oblastiach nie je problém s hľadaním riešení. Informácie o alokovaných dlhodobo nezamestnaných sú dostupné, podobne tiež informácie o počte zdravotných sestier a rekvalifikovaných počtoch opatrovateliek a opatrovateľov, ktorí odchádzajú za prácou do zahraničia. Známe sú tiež redukcie počtu nemocníc, ktoré uvoľňujú miesta lekárov a istého počtu zdravotníckeho personálu. V krajinách, ako Rakúsko, Nemecko, Švajčiarsko, Veľká Británia, Maďarsko a dokonca aj Česká republika, sa postupne rozpracovávajú úvahy o možnosti využitia potenciálu klimatických migrantov, seniorov, hľadajúcich vhodné, ale najmä zdravé prostredie pre svoju budúcu existenciu. V niektorých uvedených krajinách už skúsenosti s pritiahnutím zahraničnej klientely seniorov majú. Aj keď Slovensko má vo významnej časti

vidieckych regiónov zachovalý unikátny prírodný potenciál, ktorý by v mnohých ohľadoch bol viac ako vyhovujúci pre zahraničný dopyt v predmetnej oblasti, zdá sa, že problémom už dlhší čas je nezodpovedajúca kvalita služieb a najmä jej udržanie, t. j. ide o zatiaľ nie dostatočne vyhovujúcu kvalitu tej časti ľudského potenciálu, ktorá by uvažované služby mala realizovať, spolu s málo vyhovujúcou komunikačnou a dopravnou infraštruktúrou vidieka. V neposlednom rade je samotným problémom kvalita manažmentu v celej hierarchii riadenia v súvislosti s vidieckym priestorom.⁶

Nové zdravotnícke a sociálne služby by mohli realizovať sanatóriá, kliniky, domovy seniorov kombinované so sanatóriom a pod. Nie je to len otázka vplyvu na generovanie vyššieho vnútroregionálneho dopytu po potravinách a službách mimo zdravotníctva. Realizácia projektov sanatórií, kliník a domovoch seniorov v nenarušených prírodných podmienkach, resp. v „málo“ narušených prírodných podmienkach, znamená prvotnú prípravu prostredia, ktorá vyžaduje vyčistenie priestoru, a teda nízko kvalifikovanú prácu, čomu zodpovedá masa dlhodobo nezamestnaných, ktorá získa určité pracovné návyky aj bez vynaloženia finančných prostriedkov na školenie. Táto, možno „naivne“ formulovaná úvaha o využití dlhodobo nezamestnaných a ďalšieho lokálneho ľudského potenciálu pri realizovaní nových zdravotníckych a sociálnych služieb v sanatóriách a domovoch seniorov, však stojí za to, ak pôjde o komplexnejší národohospodársky prístup a nie iba o ojedinelú realizáciu projektu. Namiesto je otázka, ako zabezpečiť záujem o tieto služby zo zahraničia. Súčasná spolupráca a informovanosť o súčasnom fungovaní zdravotných a penzijných systémov v krajinách, kde je predpoklad reálneho záujmu o vyst'ahovanie sa, je na nízkej úrovni. Znamená to potrebu sústrediť pozornosť na možnosti prepojenia a spolupráce týchto systémov so slovenským a zamerať sa na marketing, ktorý už dnes je nevyhnutné pripravovať so znalosťou prostredia vhodného pre realizáciu dotknutých projektov nových zdravotníckych služieb vo vidieckych regiónoch Slovenska. Pritom je potrebné mať na mysli, že spolupráca v uvedenej oblasti môže mať aj širší dosah na hospodársku štruktúru nielen vidieka, nakoľko je reálne predpokladať, že na strane oslovených krajín budú kladené podmienky, ktoré môžu mať výrazný multiplikačný efekt pre oblasť investícií a vplyv aj na veľkosť finančných zdrojov samospráv.

Takto by bolo možné vnieť iný pohľad na dôležitú a v správach o stave odvetví jednotlivých rezortov často pertraktovanú pridanú hodnotu, ktorá je podľa váhy slov považovaná za najdôležitejší ekonomický ukazovateľ. Jej národohospodársky rozmer má takto ambíciu byť zmysluplnejší, ak sa pozornosť o jej dosiahnutie a rast prenesie do roviny prierezového videnia v riešení problémov rozvoja vidieckeho priestoru a života jeho obyvateľov.

⁶ Aj napriek tomu, že Slovensko disponuje „nadštandardným“ počtom fakúlt a katedier zameraných na manažment.

4. NIEKOTRÉ VÝCHODISKÁ PRE KONCEPČNÉ RIEŠENIE PROBLÉMOV VO VIDIECKOM PRIESTORE

Analýza dostupných materiálov súvisiacich s Programom rozvoja vidieka a o vidieckom priestore nepreukázala koncepcnosť a strategické vymedzenia pre riešenie problémov vidieka z dlhodobého pohľadu. Z toho dôvodu táto časť ponúka niektoré východiská, ktoré by bolo užitočné zohľadniť pri formulovaní koncepcie a stratégie rozvoja vidieka. Sú nasledovné:

- globálne podmienky meniacej sa klímy s dopadom na blízkosť krízy nedostatku potravín, vrátane vody a problémy v energetike sa v rôznych rovinách prejavia aj na Slovensku (predovšetkým v cenovej oblasti, špekuláciami vo vlastníckych vzťahoch k vodným zdrojom, distribúcii vody a pod.),
- v prístupe k produkčnému potenciálu pôdohospodárstva vo väzbe na SPP je nevyhnutné akcentovať vnútorné potreby potravinovej bezpečnosti obyvateľov Slovenska,
- súčasnú dlhovú krízu, ktorá je v EÚ umelo udržiavaná na úrovni perpetuum mobile, a ktorá je strašiacom rozpočtov krajín v zmysle limitu použitia finančných zdrojov do Koncepcie nezpracovávať, skôr zohľadniť blížiacu sa krízu produkčných kapacít vo veľkých ekonomikách,
- orientovať sa na dlhodobý vývoj pracovných príjmov na vidieku vo väzbe na stabilizáciu a prípadný rast spotreby a vo väzbe na budúce dôchodky vidieckych seniorov,
- potrebu formovania novej hospodárskej štruktúry vidieka so zameraním na rast ekonomického potenciálu pôdohospodárstva a vidieka, v poľnohospodárstve v regiónoch, kde je rozhodujúcim štrukturotvorným prvkom z pohľadu vhodných produkčných podmienok a efektívnosti podnikov, s výrazným zameraním na export, pri vyjednaní nových podmienok pre export do tretích krajín (Rusko, Čína a pod., pretlačiť v rámci podmienok SPP), taktiež zásadná orientácia produkčného potenciálu na vnútroregionálny dopyt vo väzbe na cestovný ruch a nové zdravotnícke služby, lesníctvo – nové ekonomické aktivity rozširujúce trh práce a zapojenie i dlhodobo nezamestnaných, vodné hospodárstvo orientované do oblasti energetiky v rámci využívania miestnych vodných zdrojov, cestovný ruch vo väzbe na nové zdravotnícke služby, využívajúce unikátny prírodný potenciál vidieka v súčasnosti v odľahlých regiónoch Slovenska, kde je mimoriadne nízka úroveň dôchodkov domácností (príjmov obyvateľstva), rastie nezamestnanosť, resp. je nezamestnanosť dlhodobo na vysokej úrovni, nové zdravotnícke služby vo väzbe na potenciál imigrácie seniorov a ich rodín z krajín Európy vzhľadom na klimatické zmeny,
- uvažovať o nových zdrojoch pre finančné využitie vytvorením štátneho suverénneho fondu vody,
- realizácia antikorupčných programov na všetkých riadiacich postoch v samosprávnych, štátnych orgánoch a v záujmových združeniach, ktoré majú vplyv na vidiecky priestor, v súčinnosti s permanentnou kontrolou ich hospodárenia.

LITERATÚRA

Climate Change 2007: Synthesis Report. Contribution of Working Groups I., II., III. to the Fourth Assessment Report of IPCC, Geneva, Switzerland, pp 104.

Climate Change 2001: Synthesis Report. Summary for Policymakers, IPCC Plenary XVIII, Wembley, UK, spt. 2001.

PAUHOFOVÁ, I. – PÁLENÍK, M. (2011): Metodológia skúmania potrieb a správania sa starších (domácností dôchodcov) v krajinách EÚ. [Working Papers 32.] Bratislava: Ekonomický ústav SAV, 20 s. ISSN 1337-5598.

R DEVELOPMENT CORE TEAM (2009): R: A language and environment for statistical computing. Viedeň: R Foundation for Statistical Computing. ISBN 3-900051-07-0, <<http://www.R-project.org>>.

Sumárny prehľad za projektové opatrenia os 1, 2, 3 – členenie podľa RP, Program rozvoja vidieka SR 2007 – 2013, MP SR, k 31. 12. 2010.

Sumárny prehľad za projektové opatrenia os 1, 2, 3 – členenie podľa RP, Program rozvoja vidieka SR 2007 – 2013, MP SR, k 31. 12. 2011.

Sumárny prehľad za projektové opatrenia os 1, 2, 3 – členenie podľa cieľa Konvergen- cie/ostatné oblasti, Program rozvoja vidieka SR 2007 – 2013, MP SR, k 31. 12. 2011.

Sumárny prehľad za projektové opatrenia os 1, 2, 3, 4, Program rozvoja vidieka SR 2007 – 2013, MP SR, k 30. 4. 2012.

<<http://www.mpsr.sk/index.php?navID=47&sID=43&navID2=318>>.

<<http://www.mpsr.sk/index.php?navID=318&navID2=318&sID=43&id=4283>>.

<<http://sedac.ciesin.columbia.edu/ddc/observed/>>.

<<http://climate.uu-uno.org/articles/view/171595/?topic=23687>>.